ARCHEOLOGINIAI TYRINĖJIMAI VILNIUJE, GEDIMINO PR. NR. 16/10

Saulius SARCEVIČIUS

2001 m. buvo pratęsti archeologiniai tyrinėjimai Vilniuje, Gedimino pr. Nr. 16/10. Ši teritorija priklauso Vilniaus senamiesčio 9 kvartalui. Tyrimų metu buvo tirti šeši plotai. Pratęsiant 1999 m. tyrimų plotų numeraciją, 2001 m. buvo tiriami plotai 4, 5, 6, 7, 8 ir 9. 2001 m. bendras tirtas plotas siekė 625 m^2. Tokiu būdu kartu su 1999 m. archeologiniais tyrimais bendras šiame sklype tirtas plotas siekia 1111 m^2.

2001 m. archeologinių tyrimų metu fiksuotas 0,4–3,3 m storio XV–XX a. datuotinas kultūrinis sluoksnis. Intensyviausias jis buvo plotuose 4, 5. Čia taip pat gausu XVI–XVII a. datuotinų perkasimų – duobių. Tačiau ši teritorija buvo gyvenama ir ankstesniais laikais. Plote 9 rasta brūkšniuotosios keramikos – puodų šukelių.

Kultūrinio sluoksnio viršutinė dalis XIX–XX a. nukasta į R nuo plotų 4, 5 (plotas 8). Kultūrinis sluoksnis natūraliai plonėja R–V bei Š–P kryptimi. Ploniausias, 0,4 m storio, jis stebėtas plote 7.

Tyrimai dar kartą patvirtino, kad šioje posesijoje intensyvesnė žmogaus veikla sietina su Vilniaus gatvės susiformavimu XVI a. pradžioje. Šis kelias jungė Žaliąjį tiltą su buvusiais Vilniaus vartais. 2001 m. aptikti net keturi Vilniaus gatvės horizontai (plotai 7, 9).

XVI a. pirmojoje pusėje šioje posesijoje, besiformuojančioje už miesto gynybinės sienos, kūrėsi amatininkai. Šiuo metu turima duomenų, kurie rodo, jog čia kurį laiką buvo įsikūrę juvelyrai (liejikai ?) bei kalkių išdegimo meistrai. Juos sieja tai, kad tiek vieniems, tiek kitiems reikėjo statytis degimo krosnis, kurios, kaip žinome, miesto ribose buvo nepageidaujamos dėl galimų gaisrų pavojaus.

XVI a. antrojoje pusėje šalia Vilniaus gatvės statomi mediniai statiniai, kurie, atrodo, išstumia amatininkus iš šios teritorijos. Tyrimų metu buvo išskirtas gana ryškus XVI– XVII a. pirmosios pusės horizontas.

Greičiausiai XVII a. viduryje vykusio karo veiksmų metu tiriamas kvartalas buvo apleistas ir intensyvesnis ūkinis gyvenimas čia grįžo tik XVIII a.

Plotas 4 buvo tiriamas demontuoto mūrinio sandėliuko vietoje, sklypo PR dalyje, kv. g^2–p^2 26–39. R–V kryptimi ploto ilgis Š dalyje – 13,5 m, o P dalyje – 11,80 m. Tirto ploto plotis P–Š kryptimi – 9 m. Bendras tirtas plotas siekė 115 m^2.

Ploto nesuardytose vietose kultūrinio sluoksnio storis fiksuotas 2,3–2,6 m, o perkastose dalyse – 3,2 m. Stebėtas kultūrinis sluoksnis datuotinas XV–XX a. Didesnėje ploto dalyje viršutinis iki 1 m gylio kultūrinis sluoksnis suardytas vėlesnių perkasimų.

Ploto Š bei centrinėje dalyje, H_{abs} 100,70–101 m atsidengė XVII a. pab. – XVIII a. datuotino užstatymo liekanos – greičiausiai medinio statinio pamatėliai (M1–4). Buvo atsikasti statinio apie 4,4 m ilgio V sienos pamatai. Tai ŠV–PR kryptimi orientuotas, moliu rištas akmenų su plytų nuolaužomis mūrelis (M1). Šio užstatymo fragmentai smarkiai apardyti XX a. Mažiau nukentėjusioje nuo vėlyvų suardymų plo-

to ŠV dalyje atsidengė šio statinio vidinės pertvarinės sienos pamatėliai (M1) bei plytomis išklotų grindų liekanos. Fiksuoti bent dviejų grindų paviršiai (2,4).

Nuo H_{abs}99,60 m iki H_{abs}100,50 m fiksuoti sluoksniai datuotini XVI–XVII a. pirmąja puse. Šiame horizonte stebėti gana intensyvūs žmogaus veiklos pėdsakai – tai buitiniai daiktai (keramika, metaliniai, geležiniai dirbiniai), medinius užstatymus liudijantys įkasimai bei ūkinės duobės (D1).

Virš įžemio susiformavusiame apie 0,2 m storio pirminiame žemės paviršiuje (13) žmogaus veiklos pėdsakai neintensyvūs. Kiek ryškesnis paviršius stebėtas tik šio sluoksnio viršutinėje dalyje (apie 1 cm storio). Rasta viena kita šukelė stratigrafiškai galėtų būti priskirtina XV–XVI a. pr. Sluoksnyje (13) rastas gargažės gabalėlis rodytų, jog kažkur šiose apylinkėse buvo verčiamasi metalų lydymu.

Plotas 5 buvo tiriamas į P nuo ploto 4, kv. r^2–c^3 22–38. R–V kryptimi ploto 5 ilgis Š dalyje siekė 16,5 m, o P dalyje – 15,50 m. Tirto ploto plotis P–Š kryptimi buvo 8 m. Bendras tirtas plotas siekė 128 m^2.

Ploto nesuardytose vietose kultūrinio sluoksnio storis fiksuotas 1,2–2 m, o perkastose dalyse – 3,2 m.

Tyrimų metu nustatyta, kad P ploto dalyje buvęs natūralus paaukštėjimas–kalvelė. Jau plote 4 pastebėtas nežymus reljefo kilimas Š–P kryptimi ypač paūmėja ploto 5 Š dalyje. Kalvelė, matyt, XX a. buvo nukasta lyginant reljefą. Tokiu būdu buvo nusklembti archeologiškai vertingi kultūriniai sluoksniai.

Aptiktas XVII a. pabaiga – XVIII a. plote 4 fiksuoto statinio V sienos pamatėlių tęsinys bei to paties pastatėlio P sienos pamatų fragmentai. Pamatėliai buvo rišti moliu. Tokiu būdu plotuose 4–5 fiksuoto buvusio medinio statinio bendras ilgis nuo P jo sienos (M5) iki pertvarinės (M1) siekė apie 11 m.

Tyrimų metu nustatyti plote 4 stebėto įkasimo – duobės (D1) kontūrai. Fiksuotas duobės P kraštas. Bendras netaisyklingos duobės (D1) užimamas plotas siekė apie 23 m^2. Tuo pačiu laikotarpiu (XVI a. antrojoje pusėje – XVII a. pr.) datuotinas šalia esantis įkasimas (D2) galėjo priklausyti medinio statinio pusrūsiui. Jo fiksuotas ilgis P–Š kryptimi – 3,5 m.

Plotas 6 tirtas šalia ploto 4 PV kampo, kv. h^2–m^2 19–24. Taip pat jam priskirti kv. f^2–g^2 13–23 – senų komunikacijų demontavimo darbų metu kastos tranšėjos duomenys. Iš viso buvo tirtas apie 31 m^2 dydžio plotas. Ploto ilgis P–Š kryptimi siekė 5 m, o plotis R–V kryptimi – 4,5 m.

Fiksuotas kultūrinio sluoksnio storis – 1,9–2,6 m. Viršutinė 1–1,4 m storio kultūrinio sluoksnio dalis buvo suardyta vėlyvų perkasimų, nepažeista liko tik apie 0,8–1,4 m storio apatinė dalis, kuri stratigrafiškai datuotina XVI–XVII a. pirmąja puse. Reikėtų pastebėti, kad šiame horizonte nemažai rastų puodų galėtų būti datuojami XIV–XV a.

Virš įžemio susiformavęs pirminis žemės paviršius ryškiai kilo Š–P kryptimi. Jame radinių neaptikta.

Plotas 7 tirtas pačiame PV sklypo kampe, jis buvo apie 28 m^2 dydžio. Buvo stengtasi dalinai „užgriebti“ Vilniaus gatvės R kraštą. P–Š kryptimi ploto ilgis siekė 8 m, o plotis R–V kryptimi – 3,5 m. Tiriamas plotas apėmė kv. t^2–d^3 2–6. Esama žemės paviršiaus – šaligatvio trinkelių – altitudė fiksuota H_{abs}101,57–101,60 m. Kultūrinio sluoksnio storis nesuardytose

dalyse siekė vos 0,4 m. Tyrimų metu stebėti gausūs XIX–XX a. įkasimai. XX a. datuotini statinių pamatėliai. Vėlyvų perkasimų vietose įžemis pasiektas 1,4 m gylyje.

Tyrimų metu aptikti XVI–XVII a. antrąja puse datuotino grindinio – senosios Vilniaus gatvės – liekanos (apie 2 m^2 dydžio plotelyje). Po juo rasti Jono Kazimiero variniai šilingai. Stratigrafinė analizė parodė, kad grindinys buvo taisomas. Grindinio viršaus H_{abs}101,19–101,34 m.

Reikėtų pastebėti, kad fiksuotos grindinio liekanos tik nežymiai nutolsta nuo posesijos ribų.

Plotas 8 buvo tiriamas į R nuo ploto 4, šalia demontuotų mūrinių garažų, kv. t^2–l^2 39–51. PV–ŠR kryptimi ploto 8 ilgis siekė 6 m. Tirto ploto 8 plotis V–R kryptimi buvo 10–11,5 m. Bendras tirtas plotas buvo 63 m^2. Ploto 8 nesuardytose vietose kultūrinio sluoksnio storis Š ploto dalyje fiksuotas 1,04–0,9 m, o perkastose dalyse – 1,8 m. Ploto P dalyje kultūrinio sluoksnio storis tesiekė 0,4–0,7 m. Tokiu būdu stebėtas ryškus natūralus reljefo kilimas Š–P kryptimi. Galima daryti išvadą, jog garažų vietoje kultūriniai sluoksniai (XVII–XVIII a. horizontas) buvo nukasti XIX a. pabaigos – XX a. pradžios statybų metu.

Demontuoti garažai buvo pastatyti ant XIX a. datuotino statinio pamatų liekanų. Tuo pačiu laikotarpiu datuotinas statinys atidengtas 0,4 m gylyje. Rasti šio statinio Š, P bei V sienų pamatai. Pamatai mūryti iš akmenų, tvirtinti kalkių skiediniu. Statinys buvo stačiakampio formos, 6,2x3,8 m dydžio, orientuotas ŠV–PR kryptimi.

Plotas 9 buvo tiriamas į Š nuo 1999 m. tirto ploto 2, šalia Gedimino pr., kv. $n-^1h$ 4^1–27. PV–ŠR kryptimi ploto 9 plotis siekė 8–11 m, o ilgis V–R kryptimi – apie 30 m. Bendras tirtas plotas – 260 m^2. Ploto 9 nesuardytose vietose kultūrinio sluoksnio storis fiksuotas 1,2–1,9 m, o perkastose dalyse – 3,3 m.

Ploto Š dalyje atkastas prieš II Pasaulinį karą arba vokiečių okupacijos metu statytas, į vandens rezervuarą panašus įrenginys. Jis orientuotas Gedimino prospekto kryptimi. Jo fiksuotas ilgis – apie 23 m, plotis – 5 m. Įrenginio sienelės nuožulnėjo dugno link. Šio įrenginio paskirtis nėra aiški. Jis užpiltas iškart po karo.

Tiriamo ploto V dalyje, šalia Vilniaus gatvės buvo aptikti keturi skirtingo laikotarpio šios gatvės lygiai. Tai XVII–XX a. datuotini akmenimis grįsti grindiniai (G1–3) bei pirminis gatvės paviršius – smulkių akmenukų grindinukas (G4). Pastarasis datuotinas XVI a. pirmąja puse, fiksuotas 1,4 m gylyje. Geriausiai išlikęs ir labiausiai prižiūrimas buvo XVI a. antrąja puse – XVII a. datuotinas grindinys su fiksuotu lataku jame. Gali būti, kad šiuo laikotarpiu kelio, jungusio Vilniaus vartus su Žaliuoju tiltu, plotis siekė 6 m. Galima manyti, kad XVII a. datuotino grindinio (G3) tąsa buvo aptikta ir anksčiau tirtame plote 7. Fiksuotų grindinių stratigrafinė bei planinė analizė parodė, kad nuo Vilniaus gatvės suformavimo (XVI a.) iki šių dienų gatvės vieta beveik nekito (G1–4). Pastarosios atsiradimas sietinas su gynybinės sienos bei tilto per Nerį pastatymu.

Tyrimų metu konstatuota, kad intensyviausia žmogaus veikla šioje posesijos dalyje, kaip ir aukščiau minėtuose plotuose, sietina su XVI–XVII a. Surinkta gausi šį laikotarpį atspindinti medžiaga – dažniausiai masinės keramikos pavyzdžiai.

XV a. pabaigoje – XVI a. pirmojoje pusėje tiriamoje posesijos dalyje ryškūs ama-

tininkų veiklos pėdsakai. Ploto ŠV dalyje rasti metalų lydymo krosnelių – perdegusių sienelių fragmentai, gargažių, šlako bei išsilydžiusių žalvarinių ruošinių ar atraižų. Šie radiniai sietini su amatininkais–juvelyrais. Tuo pačiu laikotarpiu šiame sklype dirbo visai kitos pakraipos amatininkai – kalkių išdegėjai. Ploto PR dalyje rasta jų naudota degimo krosnis. 5,5 m ilgio bei 2,8 m pločio krosnis orientuota V–R kryptimi. Kalkių degimo krosnis buvo įkasta į įžemį, į 1,6 m gylį. Išlikęs sienų aukštis – 0,55 m. Sienos mūrytos iš akmenų, tvirtintos moliu. Krosnies vidus buvo išgrįstas akmenimis. Pagal paskirtį ši krosnis naudota ne vieną kartą.

Virš įžemio susiformavusiame (apie 0,1–0,2 m storio) smėlingame, šviesiai pilkos žemės sluoksnyje aptinkami įvairialaikiai radiniai. Viršutinis jo horizontas sietinas su XV a. pabaiga – XVI a. pirmąja puse. Šiuo bei vėlesniu laikotarpiu daugelyje vietų apatinis horizontas vienaip ar kitaip pažeistas žmogaus veiklos. Todėl palyginti dideliame tirtame plote kiek geriau išlikęs pirminis paviršius fiksuotas tik arčiau Vilniaus gatvės. Minėtame sluoksnyje rasta negausi keramika, datuotina XIV a. pabaiga – XV a. Tačiau reiktų atkreipti dėmesį, kad ryškus šio laikotarpio horizontas nebuvo pastebėtas.

Virš įžemio susiformavusiame sluoksnyje ankstyviausi radiniai priskirtini Rytų Lietuvos Brūkšniuotosios keramikos kultūrai. Rastos VII a. pr. Kr. – IV a. datuotinos lipdytos keramikos šukės: trys pakraštėliai bei šoneliai. Visų jų išorė bei vidus padengtas negiliomis įrėžomis, gaunamomis dar neišdegtą indą trinant žolės ar šiaudų gniūžte. Autoriaus žiniomis, šio laikotarpio radiniai Vilniaus mieste buvo rasti Gedimino kalno tyrimų metu (arch. A. Lisanka). Dalį rasto titnaginio inventoriaus galima būtų taip pat priskirti Brūkšniuotosios keramikos kultūros laikotarpiui.

ARCHAEOLOGICAL INVESTIGATIONS IN VILNIUS AT GEDIMINO AV. 16/10

The area of 625 m² was investigated. The cultural layer of the 15th–20th centuries 0.4–3.3 m thick was found. Pronounced traces of craftsmen's activities from the 15th–16th centuries were found, namely, fragments of metal melting furnaces and limekilns, slags, dross and bronze slabs. Some fragments of flint finds and pottery attributable to the Corded Ware culture (7th century B.C. – 4th century A.D.).

BIRŽŲ SENOJO MIESTO VIETA, J. BIELINIO G. NR. 5

Roma SONGAILAITĖ

2001 m. spalio mėn. Biržų senojo miesto vietoje (A 518), J. Bielinio g. Nr. 5 buvo statoma pirtelė ir stoginė. Pirtelės plotas – 15 m², buvo kasami 1–1,1 m gylio, 0,3 m pločio pamatai. Nuo pirtelės buvo kasama apie 60 m ilgio ir 0,4 m pločio vandentiekio trasa į upę. Bendras žvalgomųjų archeologinių tyrimų plotas – apie 30 m².

Žvalgomųjų archeologinių tyrimų metu nustatyta:

1. Statomos pirtelės vietoje senasis kultūrinis sluoksnis yra tik 0,3 m storio. Ja-